Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1897-1915

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22434

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 10.12.2018

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (24.12.2018)- Referee 2 (25.12.2018)

This article was checked by iThenticate.

OSMANLI DEVLETİ'NDE MİLADİ ESASLI TAKVİM; TAKVİM-İ GARBÎ'NİN KABULÜ İLE İLGİLİ MECLİS GÖRÜŞMELERİ

Sibel YAZICI* - Ahmet YARAMIŞ**

ÖZ

Osmanlı Devleti İkinci Meşrutiyet'le birlikte, kullandığı güneş esaslı Rûmî Takvimi Miladi takvim esasına uygun olarak yeniden düzenlemek istedi. Böylece gerek Avrupa ile olan ilişkiler gerekse sıvış yılından kaynaklanan sorunlar ortadan kalkacaktı. Çalışmada Osmanlı Parlamentosu'nun miladi takvime bakış açısı Meclis tartışmaları üzerinden ele alınmaktadır. Böylece Takvim-i Garbî'nin kanunlaşma esasları ortaya konulmuş olacaktır. Miladi Takvim işleyiş esası ile ilgili olarak Osmanlı Parlamentosu'na 1910-1916 ve 1917 yıllarında kanun teklifleri sunuldu. Parlamento sunulan ilk iki kanun teklifini kabul etmezken son teklifi üç esas üzerinden değerlendirerek 1917 yılında kanunlaştırdı. Birinci esas, takvimler arasındaki on üç günlük farkın ortadan kaldırılma meselesiydi. Meclis farkın ortadan kalkması için miladi takvimin işleyiş esasını kabul etti. İkinci esas resmi işlemlerde sadece miladi yılın kullanılmasıydı. Bu durum tarihle ilgili pek çok karışıklığa neden olduğundan Meclis tarafından uygun görülmedi. Üçüncü esas ise takvim yılının kânunusani (ocak) itibarıyla başlatılmasıydı. Mebusların bir kısmı bunun Hristiyanlığa ait bir durumun kabul edilmesi olarak değerlendirerek, dini açıdan uygun bulmadı. Neticede Kanun Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan tarafından incelendikten sonra "1332 yılının 16. gününü 1333 yılı Mart ayının birinci günü" esasıyla kabul edildi. Parlamento takvim işleyişi açısından miladi esası kabul etmekle birlikte meselenin ilmi olmak kadar kültürel bir mesele olduğuna kanaat getirerek sadece Rûmî ve Miladi takvimler arasındaki gün farkının ortadan kaldırılmasına onay verdi.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Parlamentosu, Miladi Takvim, Rumî Takvim, Takvim-i Garbî.

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: syazici@aku.edu.tr, sibel2426@msn.com

** Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Yakınçağ Tarihi ABD, E-posta: ahmetyaramis@aku.edu.tr

GREGORIAN-BASED CALENDAR IN OTTOMAN EMPIRE AND THE ASSEMBLY MEETINGS ON THE ACCEPTANCE OF TAKVİM-İ GARBÎ

ABSTRACT

The Ottoman Empire the Sun-based Rûmî Calendar in with the Second Constitutional Monarchy in conjunction wanted to organize accordance with the Gregorian calendar. Thus, both the relations with Europe and the problems stemming from the leap year would be eliminated. In this study, the perspective of the Ottoman Parliament on the Gregorian calendar is discussed through the debates of the Assembly. Thus, the principles of the Takvim-i Garbî will be introduced. The Ottoman parliament at was presented legal proposals between 1910-1916 and 1917 years. The parliament enacted proposals based on three pillars in 1917. First, the thirteen-day difference between the calendars would be eliminated. It was not confirmed by the chamber since it would lead to various confusion regarding the dates. Another proposal was to accept January as the beginning of calendar year. Some of the members of the chamber regarded it as an acceptance of a Christinity-related situation and hence, did not find it appropriate for religious concerns. However, the law was passed both in the chamber and in the upper house confirming that the sixteenth day of 1332 was the first day of March 1333. Since the parliament acknowledged that the issue was militant in terms of the functioning of the calendar and that it was as cultural as the science of the calendar, it approved only the disappearance of the difference between the Rumi and the Gregorian calendars.

STRUCTURED ABSTRACT

The notion of time (namely, year, month, week and day) was identified based on a measurement system about the movements of the sun and moon which is called calendar. From the ancient period significant events and memories were often both recorded taking into consideration the natural events. On the other hand, distinct societies calculated the number of days using different principles and therefore, different calendars were developed. It is possible to argue that calendars are an indispensable tool of humanity and are shaped according to the cultures of societies.

The first calendar of the Ottoman State was the Hijri calendar which is based on the months reflecting its Islamic nature. However, over time due to some financial requirements the Roman or Rumi calendar was also employed along with the Hijri calendar. This practice caused some problems in the Ottoman administrative processes. Given that there are seven days difference between the Hijri calendar and the Roman calendar such problems particularly was observed in the government revenue and expenditure calculations due to the existence of the Sivish (Skip) year. In order to avoid this problem they tried to skip it. However, due to several factors sometimes it was not skipped making the difference between the calendars up to three years. Over time these

problems became much more serious so that from 1840 the Roman calendar which uses the sun year as its basis began to be used in all formal administrative procedures.

However, this change did not solve all the problems in that it led to inconsistent time periods with the Western countries. Because although these states used another sun-oriented calendar, namely Gregorian calendar, there are thirteen-day difference between them. On the other hand, the gap between the Roman and Hijri calendars widened, and a reform needed to rearrange the time division in the sun-oriented calendar. One of the reasons for this reform was that the Roman calendar was not dependent on a scientific rule. There were several persons who called for the reform of the calendars based on the Gregorian calendar during the period of the second constitutional era. Three different bills of law were submitted to the Parliament in the years of 1910, 1916 and 1917. This study analyses the content of these bills of laws and the evaluations about the at the Parliament. Therefore, it reveals what happened in the process of legalization of the Gregorian calendar and the point of view of the Ottoman Parliament about it.

The first bill of law was submitted by Gazi Ahmet Muhtar Pasha. He argued that the Roman calendar should be reorganized based on the principles of the Gregorian calendar. In the related law it was stated that calendar year started with the event of hejira and that the calendar began with the month of January. The reform aimed at eliminating the thirteen-day gap between the Roman and Gregorian calendars. The Ministry of Finance found the law proposal positive. However, it was added that in order to realize the reform a three-year period was required. On the other hand, the grand vizier looked at the issue in terms of people's habits. In addition, the assembly of notables concluded that time was not suitable for the proposed change. Therefore, the bill of law was rejected the assembly of notables.

The other two bills of law were proposed by the government of Said Halim Pasha. The first one was submitted to the parliament in 1916. The proposal included the use of the Gregorian calendar for all formal procedures. However, the Parliament decided that the reform proposed could not be regarded only as a matter of scientific correctness. Therefore, the proposal was discussed in terms of national and traditional principles. For instance, the use of the month of January as the beginning of the calendar was rejected in that it reminded Christian traditions. This item was returned to be reorganized. Then the government withdrew the bill considering that it would not be accepted by the Parliament.

In 1917 the government led by Said Halim Pasha proposed another bill of law. It was submitted to the Parliament during World War I. The bill of the law was supported by Germany which was the ally of the Ottoman Empire. It was stated by the German authorities that there should be consistency for military purposes. German General Bronsart von Schellendorf who was Vice President of the Ottoman General Staff ordered the use of the Gregorian calendar in the army. However, it was cancelled due to the fact a related bill of law was submitted to the parliament.

A bill of law was submitted to the Parliament on 4 January 1917 proposing that both the Hijri calendar and Takvim-i Garbî which is a kind of the Gregorian principles should be used for administrative procedures. The Parliament confirmed the bill. The difference between the calendars was eliminated through the acceptance of 16 February 1332 as 1 March 1917. However, the starting month remained to be the month of March. This change provided chorenece with the Western countries. The assembly of notables also approved the elimination of the gap between the calendars. Therefore, although a version of the Gregorian calendar was accepted, the Roman calendar was also used. The law became effective on 21 February 1917.

All these events indicate that the Ottoman parliament miladi takvimin doğrudan kullanımını milli, dini, mali, tarihi nedenlerden dolayı uygun görmediği ortaya çıkmaktadır. Therefore, the calendar reform was discussed in terms of scientific principles and the traditional structure was protected.

Keywords: Ottoman Parliament, Gregorian Calendar, Miladi Calendar, Takvim-i Garbî.

GİRİŞ

İnsanoğlu zaman dilimlerini (yıl, ay, hafta ve gün), güneşin ve ayın hareketlerine göre takvim adını verdiği ölçüm sistemini kullanarak belirledi. Zira eski çağlardan itibaren önem verilen olaylar ve bellekte saklanmak istenilen anılar, çoğu kez doğa olaylarına göre sıralanmaktaydı. Fakat her toplum, gün sayısını farklı esaslarla hesapladığından çağlar içerisinde farklı takvim sistemleri icat edilerek kullanıldı. Takvim oluşturmak için yılın günlerinin haftalara, aylara ve mevsimlere bölünmesinin bilincine varıldıktan sonra asıl önemli konu, günleri, ayları ve mevsimleri sabit tutacak bir takvim bulmaktır. Bunun için birçok kavim, yüzyıllar boyu gökteki ayın yeryuvarlağı çevresindeki dönüşünü takvim hesaplamalarını yapmak üzere kullandı. Bazıları ise güneşi dikkate alan hesaplamalarda bulundu (Çağatay 1978:108)¹.

Ay yılı esaslı takvim uygulanması daha kolay ve pratik olduğundan doğunun birçok uluslarında kullanılmakta iken batıda Roma İmparatorluğu 365 günlük güneş esaslı takvimi kullanarak zaman hesaplaması konusunda daha doğru bir tespitte bulundu. Roma şehrinin M.Ö. 754 yılında kuruluşunu başlangıç alan ve yılbaşını Mart ayının ilk günü olarak belirleyen bu takvim papanın ve yüksek din adamlarının borç ödeme vadelerini ve Magistratos'luğa yani önemli kamu görevlerine geçme tarihlerini diledikleri gibi değiştirmeye kalkışmaları yüzünden olağanüstü bir düzensizlik içinde idi. Mısırın İskenderiye şehrinde yerleşmiş olan Yunanlı astronom Sosigenes'in (M.Ö. 1. yüzyıl) öğütlemesi üzerine Roma İmparatoru Julius Casear (Jül Sezar), yaptığı takvim reformunun temellerini M.Ö. 46 yılında attı. Güneş ve ayın görünür çaplarının değişimleri bulunarak güneş takvimi yeniden düzenlendi. Bu düzenlemede kendisinin çok emeği geçtiği için takvime "Jülyen Takvimi" adı verildi. Bununla birlikte takvimde yapılan bu düzenleme ve doğrultma zamanla bozuldu. En son düzenleme M. 325 yılında İznik'te toplanan dini konsil tarafından yapılmıştı. Takvim düzeltilmesinin üzerinden 1250 yıl geçtiği halde yeni bir ayarlama yapılmadığından ayların yerlerinde on günlük bir fark ortaya

¹ Ay yılı hesabına göre bir yıl; 354 gün 8 saat 47 dakika 48 saniye sürerken güneş yılı hesabına göre bir yıl; 365 gün 5 saat 47 dakika 48 saniyeydi. Bu durumda ay yılı güneş yılından 10 gün 29 saat 59 dakika ve 12 saniye daha kısaydı. Bu eksiklik her 33 yılda bir yıl olarak 32 güneş yılının 33 ay yılına eşit olması anlamına gelmekteydi. Bkz. Neşet Çağatay, "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, 1978, s. 108.

çıktı. Bu işi bu kez bir hristiyan din adamı olan Papa XIII. Gregorius (M. 1502-1535) ele alarak 1582 yılında takvimin yeniden düzeltilmesi için fizik, astronomi, kozmografya bilginlerinden oluşan bir kurulu Roma'da topladı. Kurul, 325 yılından 1582 yılına dek on günlük bir eksikliğin ortaya çıkmış olduğunu saptadı. Bu eksikliğin giderilmesi için, 4 Ekim 1582 Perşembe gününün doğrudan doğruya 15 Ekim Cuma gününe bağlanma kararı alındı. Gregoryen takvimi adı verilen yeni miladi esaslı güneş takvimi kullanılışındaki pratikliği ve doğruluğu dolayısı ile zaman içerisinde oldukça yaygın bir hale geldi (Çağatay 1978: 120-124).

Tarih içerisinde pek çok topluluk böylesine gelişmiş takvimler oluşturmadıysa da onlar yine de zamanı ve mekânı belli bir kronolojik sistem çerçevesinde algılayarak hayatlarını buna göre yaşadı. Özellikle takvim başlangıçları kültürel açıdan önemli görüldüğünden kimi zaman bir uygarlığın veya ülkenin kuruluşuna, kimi zaman önemli bir tarihî veya dinî olaya dayandırıldı. Neticede takvimler, insanlığın vazgeçilmez bir aracı olduğu gibi toplumların kültürlerine göre şekillenerek çeşitlendi (Yılar, 2016: 1080). Kùltürler ve medeniyetler arasındaki karşılıklı temas ve etkileşimlerin artması sonucu takvimler değişime ve dönüşüme uğradı. Bu durum aynı toplumun tarihi süreç içerisinde çok çeşitli kronolojik sistem, takvim ve tarihlendirmeleri kullanmasına neden oldu. Neticede kronolojik sistemler ve takvimlerin tarihi aynı zamanda bir sosyo-kültürel değişiminde tarihi haline geldi. Nitekim Türk tarihi ve toplulukları bu duruma tipik bir örnek oluşturmaktadır ki Türklerin tarihleri boyunca kullandıkları temel takvimler; *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, *Hicri Takvim*, *Celali Takvim*, *Rumi Takvim* ve *Milâdi Takvim* gibi çok çeşitlilik gösterdi (Günay 2006:245).

Türklerin ilk takvimi, Orta Asya şartlarına göre hazırlanan *On iki Hayvanlı Türk Takvimi*di (Ercilasın v.d. 2014:149)². Takvim Türklerin konar-göçer yaşam şekli ve ekonomik faaliyetlerine uygundu. Dolayısıyla Orta Asya Türklerinin yaşam biçimini yansıtmaktaydı. Dahası Türklerin maddi ve manevi kültürünün her alanında bu hayvanların izlerine, alamet ve işaretlerine rastlamak mümkündü (Aynakulova 2007: 25).

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra yeni girdikleri medeniyetin takvim esasını benimseyerek Müslümanlar tarafından kullanılan Hicri-Kameri Takvimi kullanmayı tercih etti. Fakat ay esasına göre düzenlenmiş olan bu takvim, mali işlerin düzenlenmesinde yetersiz kaldı. Bunun üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, 1075 yılında Ömer Hayyam, Ebû Muzaffer İsfizarî, Meymun bin Mecib Vasiti gibi dönemin ünlü bilim adamlarına devlet işlerinde kullanılmak üzere güneş esasına dayalı *Takvîm-i Celâlî'yi hazırlattı*. Bu takvim başlangıç olarak güneşin koç burcuna girdiği 21 Mart gününü yeni yıl olarak kabul etmekteydi. Fakat Sultan Melikşah'ın saltanatı süresince kullanılan takvim başlangıç tarihinin hicret hadisesine dayanmaması nedeniyle sonraki sultanlar tarafından tercih edilmedi (Akgür 2010:257).

Nitekim Osmanlı Devleti'de Selçuklu Devleti gibi kuruluşundan itibaren resmi belge ve yazışmalarında Hicri Takvimi kullandıysa da mali işlerini düzenleyebilmek için zamanla güneş yılı esasına dayalı Rûmî Takvimi kullanmayı tercih etti. Rûmî takvime ihtiyaç duyulma sebebi; Osmanlı maliyesinin ana karakteri itibariyle tarımsal iktisada sahip bulunmasıydı (Tabakoğlu 2005:237-238). Mevsimler, fertlerin gelirinin ve bu gelirin teşekkülüne dayanan devletin gelirinin toplanmasında önemli bir esastı. Devletin vergileri toplayabilmesi için mevsimleri dikkate alarak hâsılanın idrakini beklemesi lâzımdı. Bu nedenle mevsimlerin dikkate alındığı güneş yılı esaslı takvime ihtiyaç duyuldu (Ahmed Cevdet Paşa, 1996: 78). Zira Hicri takvimde, ayların başlangıçları mevsimsel anlamda her yıl

² On iki Hayvanlı Türk Takvimi'nin ortaya çıkışıyla ilgili olarak Kâşgarlı Mahmud *Dîvânü Lugatî't-Türk* adlı eserinin sözlük kısmının bars (pars) bölümünde, Türklerin hakanlarından birinin birkaç yıl önce geçen bir savaşı öğrenmek istediğini belirtir. Fakat savaşın geçtiği yıl bilinmeyince hakan kavmiyle meşveret ederek "Biz bunda şaşırırsak bizden sonrakiler de tarihi şaşırırlar. Biz şimdi 12 ay ve 12 burcu dikkate alarak 12 yılı adlandıralım ki onların dönmesiyle tarih hesaplınsın ve ebedî bir hatıra olsun." der. Hakan çıktığı avın sonucunda yabani hayvanlardan 12'sinin suyu geçmesi sonucu her birinin adını bir yıla verir. Bkz. Ahmet Bican Ercilasın, Ziyat Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugatî't-Türk*, Ankara: TDK Yayınları 2014, s. 149.

değiştirdiğinden durum vergi toplamayı olumsuz şekilde etkilemekteydi (Çağatay 1978:135). Tarım dışında ticaret, gümrük hatta maden çıkarma faaliyetlerinden elde edilecek gelirin toplanmasında da güneş esaslı takvim önem taşımaktaydı. Madencilik faaliyeti kış aylarında birçok yerde tamamıyla durmakta, kara ticareti ve gümrük hâsılatı yolların karla kaplı bulunduğu mevsimlerde çok durağan bir hale gelmekteydi. Deniz ticareti ve bu ticaretin beslediği gümrükler ancak hava şartlarının gemilerin seyrüseferine imkân verdiği aylarda canlanmaktaydı (Sahillioğlu 2011: 78).

M.1790 (H.1205) yılından itibaren güneş esaslı Rûmî Takvim öncelikle gümrük işlerini düzenlemek üzere kullanılmaya başlandı (Ahmet Cevdet Paşa, 1996: 52-56)³. Takvim esası kameri ayların şemsi aylara tahviline dayanmaktaydı. İhtiyaç üzerine takvimin kullanım alanı giderek genişletildi ve bütçe harcamaları içinde kullanılmaya başlandı (Unat 1994: XIII). Osmanlı Devleti hazinenin gelirini güneş esaslı Rûmî takvime göre toplarken hazinenin giderleriyle ilgili işlerde ay yılı esaslı Hicri Takvim kullanılmaya devam edildi. Örneğin Kapıkulu Ocaklarına ulufe dağıtımı ay yılı esasına göre yapılmaktaydı. Fakat güneş ve ay takvimleri arasındaki on bir günlük fark, gelir ve gider hesaplamalarında dengesizlikler ortaya çıkardı. Her ne kadar takvimleri düzenlemekle görevli müneccimbaşılara göre devletin günlük gelir ve gider dengeliği sağlandığı takdirde bu farkın önemsenmesine gerek yoktuysa da (İhsanoğlu 1996:141), ulufe miktarının bütçede büyük yekûn tutmaya başlaması, Halil Sahillioğlu'nun deyimiyle sıvış yılı buhranları adı verilen ekonomik darboğazların ortaya çıkmasına yol açtı. Güneş ve ay yıllarının aynı miktarda gün ihtiva etmemesi nedeniyle mali takvim olarak adlandırılan Rumî takvimin her otuz üç yılda bir düzenlenmesi gerekti. Zira, Hicri ve Rumî takvimler arasındaki on bir günlük fark otuziki güneş yılında bir ay yılı fark etmekteydi. Neticede Otuz ikinci bütçe yılında otuz üçüncü hicri ay yılı bulunamadığından otuz üçüncü yıl için bir bütçe söz konusu edilememekteydi. Bu nedenle bulunan çözüm sıvış yılının atlanmasıydı (Sahillioğlu, 2011: 81).

Baş Defterdar Hasan Paşa 20 Temmuz 1677'de her otuz üç yılda bir yıl atlanmasını teklif etmesi sonucu, 1087 Hicrî-Şemsî yılı (1676) sıvış (tedavül) yılı sayıldı ve mali kayıtlar bu esasa göre düzenlenmeye başlandı (Malî Sene). 1740'ta Defterdar Atıf Efendi, 1152 Hicrî-Kamerî yılından maaşların ve vazifelerin Muharrem ayından değil, Mart ayından itibaren esas alınmasına dair padişaha sunduğu tahrir üzere irade çıkarttırdı. Bu tarihten itibaren mali yılbaşı Mart ayı olarak kabul edildi (Unat 2004: 20). Fakat Otuz üçüncü yıla gelindiğinde masraf bütçesine tekabül edecek bir gelir bütçesi olmaması halinde devlet mali yükümlülüklerini (ulufe ödemeleri gibi) zamanında yerine getiremediğinden ödemelerin yapılabilmesi için paranın değerinin düşürülmesi gerekti. Fakat alınan bu tedbirler kalıcı çözümler sağlamadığı gibi sorunların daha da büyümesine yol açtı (Sahillioğlu, 2011: 76).

Ondokuzuncu yüzyıla gelindiğinde "Batı Tarzı" yenileşme hareketleri, Rûmî Takvimin kullanım alanının genişlemesine neden oldu. Sultan Abdülmecid (1839-1861)'in emriyle 1840 yılından itibaren Rûmî Takvim tüm resmi işlemlerde kullanılmaya başlandı (Aydüz 1993: 91-92). Fakat batılı devletlerle gelişen siyasi, askeri, ekonomik ilişkiler ortaya yenibir takvim meselesinin çıkmasına neden oldu. Zira batılı devletler güneş esaslı Gregoryen takvimi kullanmakta, Osmanlı Devleti'nin kullandığı Rumî takvimle arasındaki gün farkı zaman hesaplamalarında sıkıntılara neden olmaktaydı. Bu arada 1839, 1872, 1912 yıllarına rastlayan sıvış yıllarının Hicri takvimden silinmemesi

³ Rûmî Takvim, Büyük İskender'in komutanı Seleukos'un Gazze başarısını başlangıç olarak tayin eden takvimdir. Sene başlangıcı teşrinievvel ayıdır. Suriyeliler bu takvimi kullanırken Yunanlıların kendilerine ait ay adlarını Süryani takviminin ay adlarına uygun hale getirmişlerdir. Romalılar Suriye bölgesini ele geçirdiklerinde takvime Rumî Takvim adını vermişlerdir. Takvimin 10 ay ve 360 günden oluşmasından dolayı karışıklığa neden olması üzerine Roma İmparatoru Julius Caesar (Jul Sezar) takvimin yeniden düzenlenmesini istedi. 365 günlük takvim süresi şubat ayına dört yılda bir gün eklenerek (kebise) 366'ya çıkarıldı. Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Takvîmü'l Edvar (Takvimler)*, Hazırlayanlar: Remzi Demir ve Yavuz Unat, Ankara 1996, s. 52-56.

Rumi ve Hicri takvimler arasındaki yıl farkının üç yıla çıkmasına neden oldu (Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1993: 505-512).

Tüm bu gelişmeler takvim ıslahı meselesinin giderek önemli bir mesele haline gelmesinden neden oldu. Hatta bazı devlet adamları konuyla ilgili çalışmalarda bulunarak yaptıkları hesaplamalarla ilgili eser kaleme aldı. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Reisliği (M.1867) ve Adliye Nazırlığı (M.1868) görevlerinde bulunan Ahmet Cevdet Paşa 1870 yılında kaleme aldığı *Takvîmü'l Edvâr* adlı eserinde şemsi ve kameri takvimlerin tarihsel olarak ortaya çıkma ve kullanılma nedenleri ifade ettiği çalışmada Osmanlı Maliyesinde takvim kullanımından doğan aksaklıklara dikkat çekmekteydi. Paşa'ya göre sorunun ortadan kalkması için Celâli Takvime benzer güneş esaslı bir takvimin hazırlanarak İslam dünyasında kullanılması gerekiyordu (Ahmed Cevdet Paşa 1996: 88). Bu konuda çalışma yapan devlet adamlarından bir diğeri eski sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ydı. Paşa *Takvîmü's- Sinin* (M.1915) adlı eserinde tüm dünya ile uyum sağlayacak bir zaman birlikteliğine ihtiyaç duyulduğunu bunun içinde "...tarih-i şemsinin" kullanılması gerektiğine dikkat çekti (Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1993: VII- XX).

Neticede tüm bu gelişmeler XX.Y.y. itibarıyla Osmanlı Devleti'nin bir takvim ıslahına ihtiyacı duyduğunu göstermekteydi. Herşyeden önce güneş esaslı Rumî takvimin yeniden düzenlenmesi gerekmekteydi. Fakat temel mesele takvim ıslahının hangi esaslar çerçevesinde yapılmasına yönelikti. Zira mesele ilmi bir durum olmanın çok daha ötesindeydi. II. Meşrutiyetle birlikte durum Osmanlı Parlamentosu'nda ele alınmaya ve tartışılmaya hatta bu konuda gerek Meclis-i Ayan'a gerekse Meclis-i Mebusan'a kanun teklifleri sunuldu. Bu noktada 1910-1916-1917 yıllarında Osmanlı Parlamentosuna üç kez kanun teklifi verildi. Parlamenteoya sunulan kanun tekliflerinin değerlendirilme şekli Osmanlı Devleti'nin takvime yüklediği anlam açısından önemliydi. Zira takvim meselesi ilmi olmak kadar kültürel bir mesele olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla yapılacak düzenlemenin milli kimliği yansıtacak bir boyutta olması gerekmekteydi. Çalışma kanun teklif süreçleri boyunca Osmanlı Parlamentosu'nun takvim ıslahı meselesine yaklaşımını ele almayı amaçlamaktadır. Kanunlaşma sürecinde yaşanan tartışmaların, parlamentonun meseleye bakış açısını ortaya koymak açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Miladi Esaslı Takvimle İlgili Kanun Görüşmeleri

1- Meclis-i Ayan'da Kanun Görüşmeleri

II. Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı Parlamentosu'nda Rûmî Takvimin ıslahı konusunda ilk önemli adım, Meclis-i Ayan üyesi Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından atıldı. Paşa, "tarihi malinin ıslah ve tebdili" hakkında hazırladığı kanun teklifini 18 Nisan 1910 tarihinde mensubu bulunduğu Meclis-i Ayan'a sundu. Kanun öncelikle incelenmek üzere layiha encümenine gönderildi (MAZC, D.1, İçt. 2, İ. 55, I, s. 578-582; Uçarol, 2015: 278). Fakat kanunun encümendeki incelemesi ancak bir yıl sonra tamamlanarak Meclis'e sunuldu. Dolayısıyla kanunun Meclis'te değerlendirilmesine 1911 yılında ancak başlanabildi. Gazi Ahmet Muhtar Paşa kanun teklifinde tarihi malî olarak adlandırılan Rumî takvimin hiçbir esasa (bilimsel) bağlı olmadığını, bu nedenden dolayıda devlet işlerinde "Tarihi Hicrî Şemsi'nin" kabulü gerektiğini belirtmekteydi. Paşa'nın teklifinde takvim yıl başlangıcı Hicret hadisesine dayandırılmakta, senebaşı miladi esasa uygun olarak kânunusani (ocak) ayı olarak belirtilmekteydi (MAZC, D.1, İçt. 3, İ. 28, I, s. 412).

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı kanun teklifi vermeye iten en önemli sebep Rumî takvimin ilmi bir kaideye oturtulmamış olmasından dolayı ortaya çıkan "sıvış yılı" meselesiydi (MAZC, D.1, İçt. 3, İ. 28, I, s. 413). Ayrıca teklifte Hicri takvimdeki tarihlendirmenin de düzenlenerek "... yevm-i Hicreti Seneviden 263 gün evvele" alınmasıyla yeni tarihin miladi yıl başlangıcı olan kânunusani ayına denk geleceği belirtilmekteydi. Bu durum, her iki takvimdeki zaman hatalarının giderilmesine ayrıca bütün dünya ile zaman konusunda bir eşdeğerliğin sağlanmasına yol açacaktı. Netice olarak Devletin "tarihî ve fennî ve ilmî ve siyasî ve ticarî" münasebetleri sağlıklı bir şekle kavuşmuş olacaktı. Ayrıca

düzenleme hesaplamada kolaylık sağlayacak, Hicri takvime sadece 621 yıl eklenerek miladi tarih bulunabilecekti (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 28, I, s. 413).

Meclis-i Ayan Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın takvim ıslah kanununa olumlu bakmakla birlikte öncelikle üç temel meselenin çözülmesi gerektiği görüşündeydi. Bunlar; takvim yılı ile takvim başlangıcının ne olacağı ve yeni takvimin hangi usule bağlı olması meseleleriydi. Bu noktada en çok tartışılan konu sonraki kanun süreçlerinde de gündeme gelecek olan; takvim başlangıcı için hangi olayın esas alınması meselesiydi. Başlangıç ayı meselesine dini bir referansla çözüm bulan Gazi Ahmet Muhtar Paşa konuya açıklık getirerek yaptığı hesaplama sonucu "Hicret-i Seniye-i Nebeviye'nin vuku senesinin" kânunusani ayına tekabül ettiğini dolayısıyla meselenin tartışılmasına gerek olmadığını belirtti. Paşa ortaya çıkacak Hristiyanlığa yönelik itirazları bertaraf etmek üzere, peygamber olarak kabul edilen Hz. İsa'nın doğduğu günün de takvim başlangıcı olarak kabul edilmesinde bir sakınca olmadığına dikkat çekti (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 29, I, s. 437-445).

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya göre takvim ıslahı meselesi ilmi bir gereklilikti. Herşeyden önce "Takvim-i Maliye" olarak adlandırılan Rumî Takvimin ismiyle beraber lağvedilerek yerine Hicri-Şemsi esaslı yeni bir takvimin kabul edilmesi pek çok açıdan yara sağlayacaktı. Bu yararlar;

- 1-Maliye Nezâreti'nin Avrupa'da ve bankalarda cereyan eden muamelâtına dair olan defter, hesap ve kayıtlarının zaman açısından uyumunun sağlanması,
- 2-Duyun-u Umumiye Dairesi'nin muamelâtında hissedilecek derecede tasarruf bile edilmesi,
- 3- Askerlikle ilgili hesaplama konusundaki sıkıntıların ortadan kalkması,
- 4- Memlekette bulunan bütün tüccar sınıfının bundan fayda sağlaması,
- 5- Avrupa ile ilişkilerde ortaya çıkan zaman uyumu sıkıntısının kendiliğinden ortadan kalkması,
- 6- En önemlisi de herhangi bir miladi tarihe 621 yılın ilave edilmesiyle şemsi tarihin kolaylıkla hesap edilmesi olarak belirtildi (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 28, I, s. 416-417).

Takvim ıslahının sağlayacağı yararları rağmen Meclisin nazarında takvim meselesi ilmi olmanın ötesinde; mali, siyasi ve dini açıdan da değerlendirilmesi gereken bir konuydu. Bu noktada Layiha Encümeni kanunu değerlendirdiği sırada Maliye Nezareti'nden de görüş istedi. O sırada Maliye Nazırı bulunan Cavit Bey takvimle ilgili değişiklik ihtiyacını kabul etmekle birlikte icraat için şartların ancak üç yıl sonra sağlanabileceğine dikkat çekerek takvim kullanımının ancak "1329 sene-i mâlisi kânunuevvelinin 19 uncu gününden itibaren" başlayabileceğini belirtti. Cavit Bey ayrıca takvim ıslahının, sadece mali bir mesele olarak değerlendirilmemesi gerektiği görüşündeydi. Meselenin siyasi açıdan Sadrazam (İbrahim Hakkı) ve dini açıdan Şeyhülislam (Musa Kâzım Efendi) tarafından Meclis-i Ayan'da değerlendirilmesini istedi (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 28, I: 413).

Meselenin önemini ifade eden bir diğer gelişme Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın teklifine benzer içerikli bir takririn (önerge) 9 Şubat 1911 günü Meclis-i Ayan'a Noradunkyan Efendi ve arkadaşları tarafından sunulmasıydı. Noradunkyan Efendi devlet işlerinde hicri tarih baki kalmak üzere, "tarihi cedidi efrenci" adı verilen miladi takvimin de kullanılması gerektiğini Meclise sundukları önergelerinde belirtti. Herşeyden önce Hükümetin dâhiliye ve hariciye işlemlerinde Hicri tarih dışında *sene-i maliye* ve *sene-i miladiye* tarihlerini birlikte kullanması, resmi ve mali işlemlerde sıkıntı yaratan bir meseleydi. Zaten *sene-i maliye* Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın da belirttiği üzere ciddi bir esasa bağlı değildi. Bu noktada Rumî takvim ilmi anlamda yetersiz olduğundan "Sene-i Efrenci, yani Tarihi Cedidin" kabulü bu noksanlıkları ortadan kaldıracaktı. Üstelik miladi takvim Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika'nın pek çok ülkesinde kullanıldığından takvim ıslahı devletlerarası ilişkilere olumlu açıdan tesirde bulunacaktı (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 31, I: 471-476).

Neticede kanunla ilgili görüş beyan etmek üzere Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa Meclis-i Ayan'a gelerek takvimin Hicri-Şemsi şeklinde ifade edilmesinin ve Hicri esasın korunmasının uygun olduğunu belirtti. Bununla birlikte miladi tarihin doğrudan kabulü durumunda devletin hem Müslüman hem Hristiyan tebaasının zaman hesaplamasında müşkülata uğrayacağına dikkat çekti. İbrahim Hakkı Paşa'ya göre düzenlenmesi gereken kameri tarih değil şemsi tarihti. Fakat takrimde belirtilen miladi tarihin, hariciye evrakı dışında diğer resmi evraklara girmesinin pek çok mahsur ortaya çıkaracağını belirtti. Dolayısıyla Sadrazamın ifadelerinden ortaya çıkan durum Hükümetin takvim ıslahı konusuna taraftar olmadığı yönündeydi. Neticede Meclis-i Ayan kanunu benzer yönde değerlendirerek kanun teklifini onaylamadı (MAZC, D.1, İkt. 3, İ. 31, I: 477-482). Böylece Rumî takvimin ıslah edilerek miladi esaslı yeni bir takvimin kabulü yönünde Meclis-i Ayan'da atılmaya çalışılan adım bir sonuca ulaşamadı.

2-Meclis-i Mebusan'da Kanun Görüşmeleri

1916 yılı itibarıyla takvim ıslahı meselesi bu defa Meclis-i Mebusan'ın gündemindeydi. Said Halim Paşa Hükümeti hazırladığı "Devlet-i Osmaniye'ce Takvim-i Garbî'nin kabulüne dair" kanun layihasını Meclis'e sunarak resmi işlemlerde Takvim-i Garbî adı verilen Miladi (Gregoryen) Takvimin kullanılmasını istedi. Böylece hem güneş esaslı takvimler (Rûmî-Miladi) arasındaki ihtilaf giderilecek hem de "düvel-i ecnebiye ile muhaberede esas istimal edecek" bir tarih belirlenmiş olacaktı. Dâhiliye Nazırı Talat Bey, kanunun kabul edilmesi halinde hazinenin 180 bin lira kâr edeceğine dikkat çekti (MMZC, D. 3, İkt. 2, İ. 33, II, s. 144-145). Dolayısıyla Hükümet açısından takvim ıslahı, hem uluslararası ilişkiler hem de mali açıdan önem taşıyan bir meseleydi.

Hükümetin hazırladığı Kanun layihası 24 Şubat 1916 günü Meclis-i Mebusan'da görüşülmeye başlandı. Meclis layihayı üç esas üzerinden değerlendirdi. Bunlar; güneş esaslı takvimler arasındaki (Rûmî- Miladi) gün farkının giderilme meselesi, takvim yılı ve takvim başlangıç ayının belirlenmesiydi. Kanunu inceleyerek hazırladığı raporu Meclis'e sunan Kavânin-i Maliye Encümeni, yıl meselesinin belirlenmesinde izlenecek esasla ilgili olarak; ya hicri senenin kullanılmasını ya 1916 Miladi yılının doğrudan kabul edilmesini ya da takvim yılı olarak yeni bir "mebde-i tarihin" belirlenmesi gerektiğini belirtti. Encümenin dikkat çektiği husus takvim yılının hicretten itibaren hesaplanması halinde tarihin H. 1294 yılına denk gelmesi ve belirtilen yılın hem Rûmî hem Hicri olarak üçüncü kez tekrar etmiş olacağıydı (MMZC, D. 3, İkt. 2, İ. 33, II: 133).

Kanunu değerlendiren Muvazene-i Maliye Encümeni ise meseleyi daha geniş bir açıdan ele alarak takvim ıslahının sadece bir zaman tespitinden ibaret olmadığını meselenin ilmi, tarihi ve milli açılardan da değerlendirilmesi gerektiğini belirtti. İlmi açıdan değerlendirilmesi gereken husus; güneş takvimleri (Rûmî ve Miladi Takvim) arasındaki on üç günlük farkın giderilme meselesiydi. Bu konuda Encümen Hükümetle hem fikir olduğunu fakat takvim başlangıcı için hükümetin istediği kânunusani (ocak) ayının ilmi değil keyfi bir mesele olduğu görüşündeydi. Bu nedenle takvim başlangıcı için mart ayı seçilebileceği gibi "ecnebilerin" kullandığı kânunusani ayı da tercih edilebilirdi. Bu noktada encümenin görüşü, takvim başlangıcının milli bir olaya dayandırılması gerektiği idi. Oysa layihada belirtilen kânunusani ayı Hristiyanlığa ait bir kutsiyeti ifade ettiğinden uygun değildi. Miladi yılın kullanılmasını Encümen sakıncalı bulmamaktaydı (MMZC, D. 3, İkt. 2, İ. 33, II: 133-134). Fakat Encümene göre uygun olan Rumî yıl esasının kullanılmaya devam edilmesiydi. Bu nedenle kanunun ilk maddesinin 1331 Yılı Şubatı'nın 16. gününden sonraki gün martın birinci günü olarak kabul edilir şeklinde düzenlenmesi gerektiğini görüş olarak belirtti (MMZC, D. 3, İkt. 2, İ. 33, II: 140-142).

Takvim ıslahı konusunda Meclis'te tartışılan temel husus takvim başlangıcının belirlenme meselesiydi. Tartışmalar takvim ıslahının ilmi bir mesele olmanın ötesinde değerlendirildiğini göstermekteydi. Esasında takvim değişikliği tüm dünyada benzer yönde tartışmalara neden olmuştu. Zira takvim kutsiyeti bütün milletlerin zihniyetinde var olan bir meseleydi. Karahisar-ı Sahib Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey, Fransa'nın dahi 125 sene önce ilmi olarak hazırlanan takvimini, an'ane (gelenek) karşısında kullanmayı başaramadığına dikkat çekti (MMZC, D. 3, İkt. 2, İ. 33, II: 136).

Meclis'te konuya dair çözüm önerisi sunanlardan biri Şam Mebusu Hüseyin Avni Bey'di. Mebusa göre "İstiklal-i Osmanînin" tercih edilmesi tartışmalarda dile getirilen sorunları ortadan kaldıracaktı. Zira Osmanlı Devleti istiklalini kânunusani ayında kazanmış, 616 yılında bağımsızlığını ilan etmişti. Bu durumda kânunusani ayı takvim başlangıç ayı olarak tercih edilebileceği gibi takvim yılı olarak 616 olarak seçildiği takdirde Miladi 1916 yılının "16" ifadeleri ortak bir kullanım sağlayacaktı (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 33, II, s. 134). Öneriye itiraz eden Karahisar-ı Sahib Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey tarihi devamlılığa dikkate çekerek Osmanlı Devleti'nin Selçuklu Devleti'nin devamı olduğunu bu noktadan hareket edildiğinde seçilen tarihin arkasında kalan boşluğun izahının mümkün olamayacağını tarihin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtti. Herşeyden önce Devlet, istiklalini korumayı başarmış, varlığını sadece hanedanın ismini değiştirerek devam ettirmişti (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 33, II: 135).

Tüm tartışmalar ve sunulan çözüm önerileri Meclis'in miladi takvimin doğrudan kullanılmasına taraftar olmadığını ve milli bir takım huşulardan yola çıkarak çözüm bulmaya çalıştığını göstermekteydi. İstanbul Mebusu Salah Cimcoz Bey'e göre meselenin halledilebilmesi için Meclisin fedakârlık etmesi gerekmekteydi. Nitekim eldeki takvim sorunları çözmede yetersizdi. Sorun ancak Meclis'in cesur adım atmasıyla çözülebilirdi. Miladi takvimin kabulünün "Hristiyanlığa ait bir durumun kabulü" olarak değerlendirilmesini doru bulmadığını belirten mebus, konuya gösterilen hassasiyeti gereksiz olarak nitelendirdi. Zira zamanında takvim başlangıcı için Hz. Âdem'in yeryüzüne indirilişinden yeryüzünün yaratılışına kadar pek çok önemli hadisenini tartışıldığına dikkat çekti. Dolayısıyla buradaki temel mesele "çağa ayak uydurmaktır", miladi takvimin kabulü halinde Hükümet bir teşevvüştan kurtulmuş olacaktı. Isparta Mebusu İsmail Hakkı Bey, Takvim-i Garbî'nin doğrudan kabulünün Hristiyanlık taassubuna alet olunma anlamına geldiği kabul edilse bile Hristiyan olmamalarına rağmen başta Japonların, Asya'daki Müslüman Devletlerin ve Afrika'daki milletlerin pek çoğunun Miladi Takvimi kullandıklarına dikkat çekerek, Salah Bey'in görüşlerine destek verdiğini gösterdi (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 33, II: 130-134).

Miladi takvimin doğrudan kullanılmasının yaratacağı bir diğer sorun maliye ile ilgili meselelerde ortaya çıkacaktı. Zira Rumî takvimin kaldırılması bütçeye tekabül edecek pek çok meselede müşkülât ortaya çıkaracağından kullanımına bir süre daha devam edilmesi Meclis'te belirtildi. Bununla birlikte meclis'te pek çok mebus uzun vadede de olsa takvim değişikliğinin özellikle batıyla olan ilişkilerin düzenlenmesi açısından bir gereklik olduğu görüşündeydi (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 33, II: 131-136).

Tüm tartışmalar takvim meselesinin taşıdığı önemi ortaya koymakla birlikte, "mebde-i tarih" meselesi Meclis'te kanunun ilgili maddesine yönelik ona yakın takririn verilmesine neden oldu. Bu durum kanunun oldukça uzun bir müzakare sürecine sahne olacağını Hükümete gösterdi (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 33, II: 140-142). Nitekim kanunun kabulündeki zorluğu gören Dâhiliye Nezareti layihanın ikinci görüşmesi gerçekleşmeden teklifi geri aldığını Meclis Genel Kurulu'na bildirdi (MMZC, D. 3, İçt, 2, İ. 41, II: 393-394). Böylece Osmanlı Devleti takvim ıslahı meselesini bir kez daha bir sonuca ulaştıramadan sona erdirmiş oldu.

Takvim ıslahı konusunda yaşanan gelişmelere rağmen Hükümet kanunu çıkarma konusunda kararlı olduğunu layihayı ertesi yıl yeniden düzenleyerek gösterdi (BOA, BEO: 4448- 333556). Said Halim Paşa Hükümeti tarafından hazırlanan layiha 4 Ocak 1917 tarihinde Meclis-i Mebusan'a gönderildi. Kanunu yeniden gündeme getiren nedenlerden biri Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmelerdi. Osmanlı Ordusu'nda Genelkurmay İkinci Başkanı olarak görev yapan Alman General Bronsart von Schellendorf, askeri muharebelerde Gregoryen takviminin kullanılması yönünde ordu birliklerine emir verilmesini istedi. Genelkurmay Başkanı Enver Paşa bu isteği uygun görmekle birlikte Maliye Nezareti'nin konuyla ilgili bir kanun hazırlığında olduğu kendisine bildirildi. Paşa, Meclis'ten çıkacak kanuna göre hareket edilmesini uygun görerek emri beklemeye aldı (Erkin 2010:132-133).

Takvim ıslahı meselesiyle ilgili yeni kanun layihası 29 Ocak 1917 tarihinde Meclis'te görüşülmeye başlandı. Bu sefer kanunun uzun müzakerelere uğramaması adına Muvazene-i Maliye Encümeni kanunun tek oturumda görüşülmesi için müstaceliyet isteğinde bulundu. Meclis isteği onayladı. Kanuna göre Hükümet; Hicri Takvim bâkî kalmak şartıyla “Muamelat-ı Devlette Takvim-i Garbî'nin kabulünü” istemekteydi (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 46).

Kavânin ve Muvâzene-i Maliye Encümenleri kanunla ilgili yaptıkları değerlendirmede ilk maddeyle ilgili öneride bulundu. İlk maddede de Takvim-i Garbîye bağlı izlenimi veren Hicri Takvimle ilgili “Beynel-İslam cari olan Tarihi Hicrî kemâkân bâkî olmak şartıyla...” ifadesi “isti'mâli mecburi...” kelimeleri eklenerek yeniden düzenlendi (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 46). Böylece Hicri ve miladi takvimlerin ayrı takvim esasları olarak varlıklarını devam ettirecekleri ortaya konulmuş oldu. Ertuğrul Mebusu Şemsettin Bey bu ifadenin hem muameleyi tescil ettiğini hem de an'nenin korunacağını bir delili olduğunu belirtti. İfadenin maddeye eklenmesine Dâhiliye Nazırı ve Maliye nazır Vekili Talat Bey'de onay verdi (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II, s. 58).

Birinci maddeye encümenler tarafından yapılan bir diğer ilave Takvim-i Garbî'nin yıl esasının belirlenme meselesiydi. Kavânin-i Maliye Encümeni “1332 senesi Kânunusaninin on dokuzuncu gününü 1333 senesi Şubatının birinci günü...” olarak kabul edilmesini önerirken Muvâzene-i Maliye Encümeni “1332 senesi Şubatının on altıncı günü 1333 senesi Martının birinci günü...” olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde görüş belirtti (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 46). Her iki encümenin Rumi yıl esasını kabul ettikleri fakat takvim başlangıç ayı konusunda ortak bir görüşe varamadıkları görüldü.

Meclis üyelerinin bir kısmı takvim ıslahının ilmi bir mesele olduğunu bu nedenle miladi yılın kullanılması gerektiği görüşündeydi. Basra Mebusu Mehmet Hilmi Efendi kanunun hazırlanma gerekçesini Rumî ve Miladi takvimler arasındaki gün farkına sebep olan matematiksel hatanın düzeltilmesi olarak belirtirken, bunun giderilmesi için 1917 Şubatı'nın 16. gününe 13 gün ilave edilerek martın biri olarak kabul edilmesinin uygun olduğunu belirtti. Başlangıç ayı için dini açıdan uygun olan Eylül ayı olsa da (Hicretten dolayı) Avrupa Devletleriyle olan siyasi ve ticari ilişkiler dikkate alındığından kânunusani ayı da tercih edilebilirdi. Fakat takvim yıl başlangıcı tüm devletler açısından hassasiyet uyandırdığından uygun olan olay Hicret hadisesiydi. Mehmet Hilmi Efendi Hicri 1296 ve Miladi 1917 yıllarının aynı anda kullanılmasının uygun olacağı görüşündeydi (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 42-44). Takvim yılına yönelik öneride bulunanlar arasında Şam Mebusu Hüseyin Avni Bey ile Diyarbakir Mebusu Zülfü Beylerde vardı. Mebuslara göre Rumî tarihin ilmi bir esasa bağlılığı söz konusu olmadığından 1332 yılının kaldırılmasında bir sakınca yoktu. Uygun olan miladi 1917 yılının kullanılmasıydı (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 44).

Miladi tarihin doğrudan kullanılmasını dini açıdan uygun bulmayan isimlerde vardı. Kavânin-i Maliye Encümen üyesi Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi kanunla, miladi tarihin hiçbir kayıt ve şart olmaksızın kabul edildiği anlamına gelmemesi gerektiğini zira takvim ıslahının zaruretten kaynaklanan bir durum olduğuna dikkat çekti. Neticede batıyla olan ilişkilerin ıslah edilmesi için takvimler arasındaki on üç günlük farkın giderilmesine onay verilmiş, sene başının kânunusani olmasında bir sakınca görülmemişti. Fakat takvim ıslahının geleneklere zarar vermemesi gerekmekteydi. Miladi senenin kendileri ile bir alakası bulunmadığını belirten Abdullah Azmi Efendi milletin geleneklerini yavaş yavaş terk etmeye başlamasının günün birinde kendine yabancılaşmasına neden olacağını belirtti. Milletten kastının ise millet-i İslamiye olduğuna dikkat çekti. Abdullah Azmi Efendi'nin ifadeleri Meclis'te alkışlarla karşılandı. Mebusun önerisi yıl olarak 1296'nın kabul edilmesiydi. Her ne kadar bu durumda bir yıl tekrarı yaşanacaksa da kademeli bir geçişle sorun halledilebilirdi. Bunun için de 1296 yılına Takvim-i Cedit, 1332 yılına Takvim-i Atîk denilebilirdi. 36 yıl sonra 1332 yılının terkedilmesiyle sorunun ortadan kalkacaktı (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 31, II: 46-47).

Takvim yılının hangi olay esas alınarak belirleneceği hususunda Meclis'e takrirler sunuldu. Şam Mebusu Hüseyin Avni Bey daha önceki kanun görüşmesinde belirttiği üzere Osmanlı Devleti'nin

kuruluşunun başlangıç olarak alınmasını istedi. Meclis tarafından öneri reddedildi (MMZC, D. 3, İ. 31, II: 49). Diğer bir öneri Muş Mebusu İlyas Sami Efendi'ye ait olup başlangıç yılının "...Osmanlılara bir devri mesud ve istiklal küşadına..." sebep olduğundan Birinci Meşrutiyet olmasını önerdi. Bu teklifte Meclis tarafından kabul görmedi. Niğde Mebusu Muhittin ve Saruhan Mebusu Mustafa İbrahim Beyler ise başlangıcın Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda imzalanacak sulh anlaşma tarihine göre belirlenmesini önerdiler. Meclis bu öneriyi de reddetti (MMZC, D. 3, İ. 31, II: 57).

Neticede Meclis Kanunu kabul etti. Kabul edilen maddeler şu şekildeydi:

"Madde 1. — Beynelislam cari olan tarih-i hicrî kemâkân istimali mecburî olmak şartıyla Devlet-i Osmaniyye, muamelatında Takvim-i Garbî'yi kabul etmiştir. Binaenaleyh, 1332 senesi Şubatı'nın on altıncı günü 1917 senesi Martı'nın birinci günü itibar edilecektir.

Madde 2. — Sene-i Maliye itibarıyla şimdiye kadar vuku bulmuş olan muamelat-ı umumiyye, mahakim ve devairce Takvim-i Garbî'ye irca edilecektir.

Madde 3. — Sene-i hâliyenin 13 gün kısalmasından dolayı mükellefinin tekâlif tahakkukatından bir şey tenzil edilmeyecektir.

Madde 4. — İşbu kanun ahkâmı, bundan evvel vaki olup, müddetle mukayyet olan bilcümle ahval ve muamelatta haizi tesir değildir.

Madde 5. — Bütçe senesi, ber-sabık Marttan Şubat nihayetine kadar olan müddeti ihtiva edecektir.

Madde 6. — İşbu kanunun icrasına, Heyet-i Vükela memurdur" (MMZC, D. 3, İ. 31, II:56-59).

Meclis-i Mebusan tarafından değerlendirilen ve kabul edilen kanun 1 Şubat 1917 tarihinde değerlendirilmek üzere Meclis-i Ayan'a sevk edildi. Kanun 5 Şubat 1917 tarihinde Ayan Meclisi'nde görüşmeye alındı. Meclis'te ilk tartışılan mesele kanunun hangi encümene havale edilmesi gerektiği yönündeydi. Topçu Feriki Rıza Paşa'nın bu işle en ziyade ilgili kişinin Gazi Ahmet Muhtar Paşa olduğunu belirtmesiyle Kanun Paşanın öncülüğünde kurulacak özel bir encümene "Encümen-i Mahsusa"ya havale edildi. Encümenin üyeleri seçimle belirlendi. Buna göre Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Abdurrahman Şeref Efendi, Salih Paşa, Hayri Efendi ve Mahmut Paşa encümende yer alan isimler oldu (MAZC, D. 3, İ. 26, II: 353-354).

Encümenin hazırladığı rapor doğrultusunda kanun 12 Şubat 1917 tarihinde Meclis-i Ayan'da görüşülmeye başlandı. Sene başına az bir süre kalması dolayısıyla encümen kanunla ilgili müstaceliyet talebinde bulundu. Meclis-i Ayan teklifi kabul etti. Kanunun Meclis-i Ayan'da tartışılma şekli dini, askeri, siyasi noktaları kapsamaktaydı. Tartışmalarda öne çıkan husus içinde bulunulan şartlar da (Birinci Dünya Savaşı kastedilerek) kanunun zamansızlığına yönelikti. Ayan üyesi Ahmet Rıza Bey'e göre böyle mühim bir meselenin kısa bir zaman zarfında müzakere isteği doğru değildi. Üstelik kanun Meclis-i Mebusan'da 42 gün kalmış, Meclis-i Ayan'da ise biran önce müzakeresinin tamamlanması (müstecaliyet nedeniyle) istenmekteydi (MAZC, D. 3, İ. 29, II: 430-431).

Ahmet Rıza Bey'in itiraz ettiği bir diğer nokta hükümetin bu konuyla ilgili uzmanlarından görüş almadan kanunun hazırlamış olmasıydı. Bu durum kanunu ilmi açıdan yetersiz hale getirmekteydi. Ayrıca meselenin içtima-i ve milli pek çok noktaya etkisi olduğu her şeyden önce takvim değişikliğinin kâr mı yoksa zarar mı getireceğinin hesaplanması gerektiğini belirtti. Üstelik sene başının "sani" kelimesiyle başlaması (ikinciye ifade etmesi kastedilerek) takvim esası açısından doğru değildi. Kanunda Mali senenin mart ayından Takvim-i Garbî'nin kânunusani ayından başlatılması anlamsızdı. On üç günlük fakın kaldırılması halkın hesaplarıyla ilgili pek çok müşkülata neden olacaktı. Böyle karışık bir zamanda böyle bir değişikliğe ihtiyaç olmadığını belirten Ahmet Rıza Bey'e göre en doğru olanı hükümetin kararını geri almasıydı (MAZC, D. 3, İ. 29, II: 433).

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'da Ahmet Rıza Beyle benzer düşüncelere sahipti. Mesele encümünde değerlendirilirken dini, ilmi, askeri açıdan etki edeceği noktalar tespit edilmişti. Paşa takvim ıslahı konusunda daha birkaç yıl önce bu Meclis'ten talepte bulunduğuna dikkat çekti. Fakat içinde bulunulan şartlar değerlendirildiğinde değişikliklerle ilgili adah muhafazakâr davranılması gerekiyordu. Her ne kadar ilmi açıdan bir takvim düzenlemesi zorunlu olsa da düzenleme an itibarıyla pek çok sıkıntıya neden olacaktı. Bunlardan en önemlisi savaş halinde olmak sebebiyle askeri açıdan özellikle tezkereler, askeri vesikalar, savaşa dair kayıtlarla ilgiliydi, zira belgelerin hepsi mevcut tarihle tutulmaktaydı. Savaşın ağır şartları içerisinde askerin birde "tarih-i tahvil" gibi bir sorunla karşılaşmasının doğru olmayacağına işaret edildi. Bu nedenle yapılması gereken konuyu münasip bir zamana ertelemekti. Mevcut takvimin kullanılmaya devam etmesi halinde 1333 senesine 584 rakamı eklenerek miladi tarih kolaylıkla bulunabilirdi. Her ne kadar mevcut takvime ilmi bir yön vermek gerekilse de Takvim-i Garbî'nin doğrudan kullanılması uygun değildi. Zira takvim meselesi milli bir durumu yansıttığından uygun olanın seçilmesi önemli bir meseleydi. Böylece Avrupa 'da herkes "Devlet-i Aliyye'nin" de bir takvimi var diyebilecekti (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 430-431).

Takvim meslesine devletin işleyişi ve kimlik meselesi açısından yaklaşan Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya göre miladi takvimin doğrudan kullanımının yaratacağı bir diğer sıkıntı dini açıdandı. Zira halife olan padişahın peygamberin hicretini terk ederek Hazreti İsa'nın sene-i miladiyesini kabul etmesinin İslam dünyasına anlatılamayacağını belirtti. Dahası içinde bulunulan şartlarda miladi takvimin kabulü "Mekke asisi" Şerif Hüseyin'in eline silah vermek demek olacaktı. Üstelik takvim İslamiyet'in ne vakitten beri saltanat sürdüğünü gösteren bir araçtı. Dolayısıyla takvim bir noktada insanların dini hissiyatını beslemekteydi. Bunun unutulması veya hatırlanmaması sorun oluşturacaktı. Miladi takvimi Müslüman ülkelerin kullandığı yönündeki söylemleri de eleştiren Paşa, miladi takvimi kabul edenlerin birer sömürge olduklarını dolayısıyla kullanmalarının mecburi olduğuna dikkat çekti. Neticede kanunun ilk maddesindeki esasın "1332 senesi Şubatı'nın 16'ncı günü Takvim-i Mali'nin birinci günü olarak kabul edilir" şeklinde ifade edilmesi takvim ıslahı açısından şimdilik yeterliydi (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 431). Bu arada Gazi Ahmet Muhtar Paşa, takvim konusunda kendisinin de çalışma yaptığını, hem Gregoryen hem de Jülyen takvimlerinin hatalı noktalarını bulduğunu belirtti. Hazırladığı takvim esasının otuz seneden beri Avrupalılar tarafından "Muhtar Paşa kebisesi" olarak takdir edildiğini sözlerine ekledi. Bu nedenle yapılması gereken kendi hazırladığı takviminin kabul edilerek kullanılmasıydı. Bu durum da "...âlem, hiç olmazsa bir Türk, dünyanın tarihini vazetti" diyebileceğini belirtti (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 434).

Encümen-i Mahsusa üyesi Abdurrahman Şeref Efendi meselenin milli ve dini hissiyat noktasından değerlendirilmesini anlamsız bulduğunu belirterek kendisinin de milli hissiyata sahip biri olmasına karşın takvim meselesinin dini değil beşeri bir mesele olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etti. Her ne kadar tarih değiştirmenin sırası olmadığı görüşüne katılmakla birlikte şimdilik 16 Şubat'a bir martı eklemek suretiyle Meclis-i Mebusan'dan gelen teklifin kabulünün yeterli olacağı kanaatindeydi (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 437).

Konuyla ilgili Hükümet adına açıklamada bulunan Maliye Nazırı Cavit Bey Avrupa ile olan münasebet dikkate alındığı takdirde üstelik savaşın münasebeti daha da arttırdığı bir sırada takvim ıslahının zorunlu bir hale geldiğine dikkat çekti. Hükümetin kimsenin hissiyatını zedeleyecek bir teklif yapmayı düşünmediğini burada menfaatin düşünülmesi gerektiğini belirtti. Bunun atıye bırakılmadan bugün halledilmesi uygun olardı. Cavit Bey'e göre bu bir zorunluktan zira bunun bugün olmasa da yarın bir gün kabul edileceğini belirtti (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 439).

Takvim değişikliğine karşı çıkanlardan Reşit Akif Paşa, Cavit Bey'in ifadelerini eleştirerek memleketin sadece İstanbul'dan ibaret bulunmadığını belirtti. Zira böyle bir değişiklik durumunda Konya'daki Mekke'deki ahalinin bundan nasıl etkileneceğinin de hesaplanması gerektiğine dikkat çekti (MAZC, D. 3, İçt, 3, İ. 29, II: 439). Damat Ferit Paşa'da meselenin siyasi, iktisadi, idari olmak

üzere pek çok noktaya vurgu yaptığını bu nedenle de ertelenmesini hatta reddedilmesinin uygun olacağını belirtti (MAZC, D. 3, İ. 29, II: 440).

Cavit Bey meselenin Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın teklifinden (1910 yılından) itibaren değerlendirildiğinde uzun vadeli bir mesele olduğunu hükümetin bunu birdenbire ortaya çıkarmadığını ifade etti. Hükümet her ne kadar kanunun mevcut şekliyle çıkarılmasından yana olsa da Kanun layihasının ertelenme istekleri karşısında hiç değilse encümenin tadil ettiği şekliyle kabul edilmesini istedi (MAZC, D. 3, İ. 29, II: 440). Cavit Bey her ne şartla olursa olsun Meclis-i Ayan'ın konuyu değerlendirmesi gerektiğine dikkat çekti.

Ayan üyesi İbrahim Bey ilk maddede ifade edilen "Beynel İslam carî" ifadesinin kaldırılmasını zira devletin dininin zaten anayasada vurgulandığını (Kanun-ı Esasi'nin 3. Maddesinde) belirtti. Encümenin teklifi onaylamasıyla ifade kaldırıldı. Neticede Meclis-i Ayan encümenin birinci maddeyle ilgili önerisi olan "Tarihi Hicrii kamerî kemâkân istimal edilmek şartıyla Devlet-i Osmaniye muamelatta mebdî takvim müstesna olmak üzere, Takvim-i Garbî'yi kabul etmiştir. Binaenaleyh 1332 senesi Şubatının 16 ncı günü 1333 senesi martının birinci günü itibar edilecektir" ifadesini 33 kişilik Ayan üyesinin katıldığı oylamada 27 kabul oyuyla onayladı. Üyelerden Damat Ferit Paşa yalnız on üç günün tebdil ve tadilini kabul ederken Abdurrahman Şeref Efendi, Ahmet Rıza Bey, Aram Efendi, Ömer Rüştü Paşa, Dilber Efendi maddeyi reddeden isimler oldu (MAZC, D. 3, İ. 29, II: 442).

Yapılan düzenleme kanunun yeniden Meclis-i Mebusan'a görüşülmek üzere gönderilmesine neden oldu. Kanun 17 Şubat 1917 tarihli Meclis-i Mebusan toplantısında görüşmeye alındı. Isparta Mebusu Mustafa Hakkı Bey Ayan'ın yaptığı düzenlemeyi eleştirerek, takvim meselesinin garp ile münasebette yaşanan sorunların halledilmesine yönelik bir düzenleme olduğunu, bunun sürekli söylenilmesinden artık rahatsızlık duyduğunu belirtti. Takvim-i Garbî'nin bir Hristiyan takvimi olarak değerlendirilmesinin ise yanlış bulduğunu ifade etti. Zira miladi takvim artık beşeriyete mal olmuştu. Bu nedenle de Hristiyan olmamalarına karşın Musevilerin Japonların dahi takvimi kullandıklarına dikkat çekti (MMZC, D. 3, İ. 39, II: 203-205).

Bu arada 1917 yılı Şubat ayında Hükümet değişikliği meydana gelerek Sadrazamlığa Mehmet Talat Paşa getirildi⁴. Kanunla ilgili Meclis'te söz alan Sadrazam Talat Paşa, Meclis-i Ayan'daki tartışmaları eleştirerek meselenin dini hiçbir yönünün bulunmadığını belirtti. Hatta bu konuda Şeyh Beşir İzzî Efendi'nin⁵ Meclise bir takrir vererek konuya açıklık getirdiğine dikkat çekti (MMZC, D. 3, İ. 39, II: 206). Şeyh takririnde konuya dini açıdan yaklaşmakta ve iki takvimin de peygamberleri kutsadığından dolayı İslami açıdan bir sakınca olmadığı görüşündeydi (MMZC, D. 3, İ. 39, II: 207) (Bkz. Ek-1). Hatta Şeyh Beşir Efendi 1916 yılı kanun görüşmesi sırasında Meclis'e benzer bir takrir vererek, miladi tarihin kabulünün dinen bir sakıncası olmadığını ifade etmişti (MMZC, D. 3, İ. 33, II: 138). Bu arada Isparta Mebusu Mustafa Hakkı Bey Meclis-i Ayan'ın içtihatının doğru olmadığını, bu nedenle yapılan tadilatın kabul edilmeyerek Meclis'in aldığı karara sahip çıkması yönündeki kararını bir takrirle Meclis'e sundu (MMZC, D. 3, İ. 39, II: 208).

Neticede tüm tartışmalara rağmen kanun, Meclis-i Ayan'ın teklif ettiği şekilde Meclis-i Mebusan tarafından da kabul edildi. Yalnız Kavânin-i Maliye Encümeni müdahalede bulunarak kanunun ikinci maddesinin birinci madde esasına bağlı olduğunu belirterek kaldırılmasını teklif etti. Meclis tarafından teklif onaylandı. Kanunun üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı maddeleri aynen

⁴ Said Halim Paşa ile İttihat ve Terakki arasında baş gösteren görüş ayrılıkları sonunda sadrazamın istifasına yol açtı. Bunun üzerine Talat Bey 4 Şubat 1917 tarihinde vezir (paşa) rütbesiyle sadrazamlığa getirildi. Bkz. Talat Paşa'nın Anıları, Hazırlayan: Alpaz Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 7.

⁵ Halep Mebusu Beşir İzzî Efendi 25 Ağustos 1918 yılında kurulacak olan Dârü'l-hikmeti'l İslamiye'nin ilk üyelerindendi. Bkz. Zekeriya Akman, Osmanlı Devletinin Son Döneminde Bir Üst Kurul Dârü'l-hikmeti'l İslamiye, DİB yayınları, Ankara 2009, s. 47.

kabul edildi (MMZC, D. 3, İçt, 3, İ. 39, II: 202-209). “Takvim-i Garbî'nin Kabul Kanunu” 21 Şubat 1917 tarihinde yürürlüğe girdi⁶ (Düstur, İkinci Tertip, 9. Cilt, s. 185-186) (Bkz. Ek-2).

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde Osmanlı Devleti önce bir İslam Devleti olarak ay yılı esaslı Hicri takvimi kullandı. Fakat zaman içerisinde mali ihtiyaçlarına binaen güneş yılı esaslı Rumî takvimde Hicri takvimle birlikte kullanmaya başladı. Fakat devletin işleyişi içerisinde aynı anda hem Hicri hem Rumî takvimleri birarada kullanmak zamansal açıdan sorun ortaya çıkardı. Öncelikle takvimler arasındaki on bir günlük zaman farkı devletin gelir ve gider hesaplamalarında sıvış yılından kaynaklanan sorunlara sebep oldu. Mali anlamdaki bu sorunu gidermek üzere sıvış yıllarının atlanması suretiyle çözüm bulunmaya çalışıldı. Fakat unutkanlık gibi nedenlerle yılların atlanamaması takvimler arasındaki yıl farkının üçe kadar çıkmasına neden oldu. Meselenin devletin işleyişinde ciddi sorunlar ortaya çıkarması üzerine 1840 yılından itibaren güneş yılı esaslı Rumî takvim tüm resmi işlemlerde kullanılmaya başlandı. Böylece Osmanlı Devleti takvim kargaşasından doğan sıkıntıları en aza indirmeye çalıştı.

Rumî takvimin kullanılmaya başlaması ile bu kez ortaya batıyla olan ilişkilerde zaman uyumu sorunu çıktı. Zira batılı devletlerin kullandığı güneş esaslı Miladi takvimle yine güneş esaslı olmasına rağmen Rumî takvim arasındaki on üç günlük zaman farkı sorunun temel noktasıydı. Bu arada Hicri ve Rumî takvimler arasındaki yıl farkının giderek büyümesi güneş esaslı takvimin ıslahı meselesini zorunlu hale getirmekteydi. Herşeyden önce Rumî takvimin ilmi bir kaideye dayanmaması ıslah edilme gerekçelerinin başındaydı. Bu nedenle takvimin batıda kullanılan miladi takvime uygun olarak ıslah edilmesi gerektiği II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı Parlamentosu'nda dile getirilmeye başlandı. Hatta bu konuda Parlamente'ye 1910-1916-1917 yıllarında üç ayrı kanun teklifi sunuldu.

Kanun tekliflerinden ilki Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya aitti. Paşa mensubu olduğu Meclis-i Ayan'a verdiği teklifte güneş esaslı Rumî takvimin miladi esasa uygun olarak milli birtakım esaslar dikkate alınarak düzenlenmesini istedi. Kanunda takvim yılı, hicret hadisesinden başlatılmakta, kânunusani ayı takvim başlangıcı olarak kabul edilmekteydi. Takvim ıslahı hereşyeden önce ilmi hiçbir gerekçeye dayanmayan Rumî ve Miladi takvimler arasındaki on üç günlük farkın giderilmesini sağlayacaktı. Konuyu değerlendiren Maliye Nezareti kanun teklifini olumlu bulmakla birlikte bunun en az üçyıllık bir zamana ihtiyaç duyan bir mesele olduğunu belirtti. Meseleyi siyasi açıdan değerlendiren Sadrazam, takvime halkın alışkanlık nazarından da bakılması gerektiğini belirtti. Neticede Meclis-i Ayan böyle bir değişim için zamanın uygun olmadığına kanaat getirerek kanun teklifini reddetti.

Rumî takvimin miladi esasla düzenlenmesi yönünde son iki kanun teklifi Said Halim Paşa Hükümeti tarafından Meclis-i Mebusan'a sunuldu. 1916 yılında Hükümet tarafından hazırlanan ilk teklif, resmi işlemlerde miladi esaslı takvimin batıda kullanıldığı şekliyle kabul edilmesi yönündeydi. Fakat Meclis-i Mebusan takvim ıslahının sadece ilmi bir mesele olarak değerlendiremeyeceği görüşünden hareketle teklifi öncelikle milli ve an'anevi gerekçeler üzerinden tartışarak değerlendirdi. Özellikle layihada belirtilen takvim başlangıcı için seçilen ayın Hıristiyan taassubuna alet olunma

⁶“Muamelat-ı Devlette Takvim-i Garbî'ye'nin kabulüne dair kanun” kabul edildiği şekliyle şöyledir:

“Madde 1.-Tarihi Hicri kamerî kemâkân istimal edilmek şartıyla Devlet-i Osmaniye muamelatda mebdî takvim müstesna olmak üzere, Takvim-i Garbî'yi kabul etmiştir. Binaenaleyh 1332 senesi Şubatı'nın 16 ncı günü 1333 senesi martının birinci günü itibar edilecektir.

Madde 2. — Sene'î haliyenin onüç gün kısalmasından dolayı mükellefinin tekâlifi tahakkukatından bir şey tenzil edilmeyecektir.

Madde 3. — İşbu Kanun ahkâmı bundan evvel vaki olup müddetle mukayyet olan bilcümle ahval ve muamelatta haizi tesir değildir.

Madde 4. — Bütçe senesi bir sabık marttan şubat nihayetine kadar olan müddeti ihtiva edecektir.

Madde 5. — İşbu Kanunun icrasına Heyeti Vükela memurdur”.

anlamına geleceğinden hareketle kanun makul karşılanmadı. Dahası mebuslar tarafından maddenin yeniden düzenlenmesi yönünde Meclise sunulan takrirlerin çokluğu karşısında hükümet teklifini şimdilik geri çekmeyi uygun buldu.

1917 yılı itibarıyla takvim ıslahıyla ilgili Meclis-i Mebusan'a sunulan son kanun teklifi yine Said Halim Paşa Hükümeti'ne aitti. Birinci Dünya Savaşı devam ettiği sırada verilen teklifin arka planında Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya mevcuttu. Özellikle askeri konularda zaman birlikteliğini sağlanması için miladi takvimin ordu içerisinde kullanılması yönünde bir emir Osmanlı Genelkurmay İkinci Başkanı Alman General Bronsart von Schellendorf tarafından verilmiş, fakat bu yönde bir kanun hazırlandığı gerekçesiyle ertelenmişti. Neticede Hükümet hicri takvimle birlikte Takvimi Garbi adı verilen miladi esaslı takvimin devlet işlerinde kullanılması yönündeki layihasını Meclis-i Mebusan'a 4 Ocak 1917 tarihi itibarıyla sundu. Meclis, onüç günlük farkın ortadan kaldırılarak 1332 Şubatı'nın 16. gününün 1 Mart 1917 olarak kabul edilme isteğini onayladı. Böylece hükümetin isteği kısmi olarak kabul gördü. Özellikle takvim başlangıcı açısından "mebde-i tarih" meselesinin taşıdığı önem, hükümetin teklifinde belirttiği kânunusani ayı kabul edilmeyerek gösterilemeye çalışıldı. Düzenleme batıyla gün ve yıl açısından bir zaman uyumu sağlamış oldu. Fakat Meclis-i Mebusan'dan sonra kanunu değerlendiren Meclis-i Ayan içinde bulunan şartlar ve halkın alışkanlıklarını dikkate alan bir gerekçe ile sadece Rumî ve Miladi takvimler arasındaki onüç günlük farkın kaldırılmasına onay verdi. 21 Şubat 1917 tarihinde yürürlüğe giren kanunla mali sene adı verilen Rumî takvim miladi esasa bağlı olarak varlığını korumaya devam etti.

Osmanlı Parlamentosu miladi takvimin doğrudan kullanımını ilmi bir mesele olmanın ötesinde milli, dini, mali, tarihi, askeri açılardan değerlendirdi. Zira takvim meselesi hem bir alışkanlık, hemde kültürel bir olguyu ifade etmekteydi. Meclis-i Ayan konuya Meclis-i Mebusan'dan daha geleneksel yaklaşarak, Birinci Dünya Savaşı şartları içerisinde meseleyi değerlendirdi. Neticede Kanun, hükümetin teklifinin ötesinde Meclis-i Ayan'ın yaptığı düzenlemeye uygun olarak kabul edildi. Bu noktada Osmanlı Parlamentosu, bazı mebusların dile getirdiği "çağa ayak uydurma" açısından kendinden beklenen cesur adımı atamadıysa da 1925 yılında miladi takvimin kabulü yolunda bir ön adım atılmış oldu.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa (1996). *Takvîmü'l Edvar (Takvimler)*. Hazırlayanlar: Remzi Demir ve Yavuz Unat, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Akgür, A.Necati (2010). "Celali Takvimi", *DİA*, Cilt: VII, İstanbul: 256-257
- Ayan, D. (2011). "Astronomik Düzenlilikten Sosyo-Matematik Uylaşıma Takvim", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, IX/1-2, 215-246.
- Aydüz, S. (1993). *Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aynakulova, G. (2007). "Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine", *Millî Folklor*. Yıl 19, Sayı 74: 21-28.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Babiâli Evrak Odası*, 4448- 333556.
- Çağatay N. (1952). "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı: 1, 105-138.
- Düstur, İkinci Tertip*, 9. Cilt: 185-186, Evkaf Matbaası, İstanbul: 1927.

- Ercilasın, A. B. ve Z. Akkoyunlu (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugati't-Türk*, Ankara: TDK Yayınları.
- Erkin, B. (2010). *Hatırat 1876-1958*. (Hazırlayan: Ali Birinci), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1993). *Takvîmü's Sinîn*. (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı - Hamit Pehlivanlı), Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Günay, Ü. (2006/1). "Türk Dünyasında Kronolojik Sistemler". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20: 239-272.
- İhsanoğlu, E.(1996). *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 2, İnikad 55, I.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 3, İnikad 27, I.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 3, İnikad 28, I.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 3, İnikad 29, I.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 3, İnikad 31, I.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 2, İnikad 31, II.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 2, İnikad 33, II.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 2, İnikad 41, II
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 3, İnikad 31, II
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 3, İnikad 38; II.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima 3, İnikad 39, II.
- Sahillioğlu, H. (Ekim 2011). "Sıvış Yılı Buhranları". *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 27(1-2), 75-111.
- Tabakoğlu, M. (2005). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Kitabevi.
- Talat Paşa (2013). *Talat Paşa'nın Anıları*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uçarol R. (2015). *Gazi Ahmet Muhtar Paşa*. İstanbul: Derin yay.
- Unat, F. R. (1994). *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Unat, Y. (2004). "İslam'da ve Türklerde Zaman ve Takvim". *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. (Editör: Öcal Oğuz), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 15-24.
- Yılar, Ö. (Winter 2016). Yapraklı Takvimlerde Halk Bilimi Unsurları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/4, p. 1075-1090, Doi number: 10.7827/TurkishStudies.9433.

EKLER

**Ek- 1: Şeyh Beşir İzzî Efendi'nin Meclis-i Mebusan'a sunduğu takriri
(MMZC, D. 3, İkt, 3, İ. 39, II: 206).**

<p>Meclis Mebusan I : 39</p>	<p>4 Şubat 1332 (1916) C : 1</p>
<p>MEHMET TALAT PAŞA (Sadrazam) (Edirne) — Hacet yok, mesele bitti.</p> <p>ŞAKİR BEY (Yozgat) — Efendim, bendeniz Encümenin noktai nazarına arzedeceğim. ("Müzakere kâfi" sadaları) Mesele anlaşılsın, ona göre reye konulsun.</p> <p>Şimdi, esasen Ayanı Kırından iade edilen şu mesele hakkında Encümenlerin ve Heyeti Aliyyenin evvelki noktai nazarları beyinde zaten pek o kadar mühim bir fark görmüyor. Kavanini Maliyye ve Muvazenei Maliyye Encümenleri, evvelce aynı noktai nazarı kabul etmişlerdi. Hatta, Talat Paşa Hazretlerinin beyanata veçhile, Hükümet de bizim fikrimize iştirak etmişti. Fakat bilahare Heyeti Umumiyyede bazı cereyanlar hasıl olmuş, encümenlerin mütalaatı reye konulmaksızın diğer takrirler mucibince Takvimi Garbinin kabulüne karar verilmişti. Şimdi, Heyeti Ayanın tadilatı, yalnız mebdai Takvime mütealliktir. Encümenlerin mütalaatı veçhile onu teyit ediyor.</p> <p>Bu mesele, Heyeti Umumiyyeye ne müzakere olundu ve ne de reye konuldu. Bendeniz bu ciheti arz etmek istiyorum. Yani bugün bu meselenin müzakere ve reye konulmasına bir mani yoktur. Evvelce Heyeti Umumiyyede reye konulan mesele, mebdai takvimin tebdiline dairdi. Şimdi ise, mebdai Takvim tebdil edilmiyor; bu mesele hakkında henüz Heyeti Umumiyye rey bile vermemiştir. Encümenlerin, daha evvel kendilerinin tetkikat neticesinde vakı olan tekliflerine muvafık olduğu için bu fikre iştirak ediyor. Maamafih, Hükümet de muvafakat ediyor. Bendeniz meselede düşünülecek başka bir şey görmüyorum; kabulü tarafıyım.</p> <p>REİS — Efendim, müzakerenin kifayeti hakkında takrir veriyorlar. Müzakereyi kafi görenler, lütfen el kaldırsın... (Eller kalkar) Müzakere kafi görüldü efendim.</p> <p>Halep Mebusu Şeyh Beşir Efendi Hazretleri, ifadelelerini tahriri olarak yazmışlar, Hakkı Beyin de bir takriri var; fakat malumu alileri olduğu üzere Meclisi Ayanın bir teklifi karşısında bulunuyoruz. Binaenaleyh, evvelcevvel halilecek, reye konulacak madde odur. Maamafih, hakları mahfuz olduğu için takrirlerini bir kere okutacağım; fakat reye vaz etmeyeceğim. Ayanın teklifi, bizim en son kabul ettiğimiz şeklin muaddeli olduğundan, evvelinde onun reye vaz edilmesi lazımı gelir. Fakat bunları da arz ettiğim mütalaya mebnî okutacağım.</p> <p>ŞEFİK BEY (İstanbul) — Reye konulmadıktan sonra okutmakta ne mana var?</p> <p>REİS — Okunsun, zaptı geçsin efendim, rica ederim kesmeyin.</p> <p>SAFFET EFENDİ (Urfa) — Bir teklif var, ona dair arz edeceğim.</p> <p>Bendeniz, Ayan ve Mebusan kararlarının tevhidinde dair bir teklifte bulunuyorum.</p>	<p>REİS — Rica ederim efendim, müzakere kafi görüldü. Ayanın tadilatı kabul buyurulmazsa sizin takrir de okunur ve reye konulur.</p> <p>Riyaseti Celileyne</p> <p>Takvimi Garbinin kabulü ile beraber, malum olan mebdainin terki esaslız bir binaya benzer ve temadî zaman ile haleli tarayanına maruz kalmış olur. Mbdai mezkurun ademî kabulünü mucip akli veya şerî hiçbir sebep dahi göremiyorum. Çünkü, işbu Takvim meselesi, Devleti Aliyyel Osmaniyye ile Düveli Garbiyye arasındaki muamelatı maliyyeyi teshil ve erkamin teşevvüşü ile galat vukuundan siyaseti maslahatı mülâhaza olunarak tahaddüs etmiş, surf hesabî bir meseledir. Meşakkatın teysiri celbetmesi ise kaidel külliyyedir. Zaten Takvimi mezkur, Mısır'da vesair memaliki İslamiyyede bifa münazaa kabul ve istimal olunagelmıştır. Bundan mukaddem, takdim eyfediğim takrirden surei kehfîn ayeti malumesi tefsiri ile Hadisi Buhari gibi edilî kafiye ile istişhad etmişim. Bu kere Takvimi Garbi mebdainin ademî kabulü keyfiyeti, mebdai mezkurun milleti İslamiyye ile alakası olmaması gibi bir esasa istinad edilmek isteniyor. Buna karşı maruzatı sabstama ilaveten umurun makasida göre ve Hazreti Fahrî Kainatın buyurdıkları veçhile, amalin niyyat ile olduğunu hatırlara getirmek isterim. Bu meselede de esas mezkuru tatbik ve takvimi Hicri ile birlikte Takvimi Garbinin dahi istimalinde iki hikmeti hassas İslamiyye mülâhaza edilebilir. Evvela bu surette "İa nüferiku beyne ahadin min rüslühî" Nazmı celiline muvafakat vardır.</p> <p>Saniyen : Ayeti Safta "ve mübeşşiren bi Resulün ye'timin badi ismuhu Ahmede" buyurulmuş olduğu üzere Hazreti İsa, Fahrî Kainat Efendimizin kudumunu tebşir etmiştir. Hatta, kütübü ehadisi sahibhada mastur olduğu üzere Risaleipenah Efendimiz Hazretleri "Ene beşaretü İsebnü Meryeme" Yani "ben İsa ibn-ü Meryemin tebşir ettiği Resulüm" buyurmuşlardır. Şu halde iki Takvimi cem etmek, Hatemül Enbiya Efendimiz Hazretleri ile veladeti Seniyyeti Muhammediyyeden beş yüz bu kadar sene mukaddem mübeşşiri kudumü saadetleri olan Hazreti İsanın, her ikisinin tarihlerini bir arada yad etmek demek olacağına göre, esasen takvim vesaire gibi mesaili hesabîyye, mesaili diniyyeden olmamakla beraber, bu suret berveçhi maruz hikem celile İslamiyye noktai nazarından dahi muvafık olur. Binaenaleyh, Takvimi Hicri kemakan istimal oluomak şartıyla Takvimi Garbinin mebdai ile birlikte kabulünü, yani birinci maddenin Meclisi Mebusanca tanzim edilmiş olan şeklinin muhafazasını teklif eylerim.</p> <p>Halep Mebusu Beşir İzzî</p> <p>("Doğru" sadaları, görüldü)</p>

Ek-2: “Muamelat-ı Devlette Takvim-i Garbiye’nin kabulüne dair kanun”
(Düstur, İkinci Tertip, 9. Cilt, s. 185-186)

[illegible]